

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ГІДРОМЕЛІОРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Метою даного дослідження є розроблення механізму договірних відносин у сфері гідромеліоративного обслуговування. Розроблено модель ціноутворення, яка базується на корегуванні ціни залежно від ступеня забезпечення оптимального водно-повітряного режиму ґрунту для вирощування сільгоспкультур. Доведено, що потребує зміна предмету договірних умов, конкретизація умов розрахунків, обумовлення порядку корегування плати за невиконання або виконання в неповному обсязі договірних умов, права суб'єктів договору, ризику. Запропоновано механізм формування договірної ціни за гідромеліоративне обслуговування з урахування ефекту, який отримає сільгоспвиробник від здійснення обслуговування меліоративних систем. Доведено, що максимальний розмір плати за гідромеліоративне обслуговування не може перевищувати ефекту, який отримає сільгоспвиробник від здійснення обслуговування систем.

Ключові слова: договір; договірні відносини; договірна ціна; гідромеліорація; гідромеліоративне обслуговування.

Вступ. Сучасний стан гідромеліоративного обслуговування характеризується неефективністю договірних відносин між продавцями та споживачами гідромеліоративних послуг, тобто між водогосподарськими організаціями та сільськогосподарськими виробниками. Для ліквідації зазначених проблем необхідно встановити певні організаційні, економічні та правові взаємні зобов'язання між ними.

Аналіз останніх досліджень. Необхідність удосконалення договірних відносин у сфері гідромеліоративного обслуговування обґрунтовують вітчизняні вчені, а саме В. Голян, В. Гуменюк, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, Д. Крисанов, В. Міщенко, П. Саблук, І. Синякевич, О. Жовтоніг, М. Малік, В. Трегобчук, О. Ульяновченко, М. Хвесик та ін.

Ґрунтовні наукові праці у сфері економічних механізмів, зокрема у гідромеліорації, належать Л. Грановській, Л. Дідковській,

Л. Кожушку, Б. Козловському, Д. Крисанову, С. Мочерному, М. Стадник та ін.

Однак, незважаючи на вагомість зазначених напрацювань, не вирішеними залишаються проблеми розроблення механізмів формування ефективної організаційно-економічної взаємодії у сфері гідромеліорації.

Постановка завдання. Існуюча система організаційно-економічної взаємодії у сфері гідромеліоративного обслуговування базується на договірних відносинах. Вони є основою при реалізації взаємовідносин між підрядними організаціями і замовником, між водогосподарськими організаціями і споживачами. Договірні відносини, згідно з визначенням «договору», виникають у випадку виникнення товарно-грошових чи майнових відносин, коли учасники цих відносин можуть повною мірою реалізувати свої інтереси за допомогою передбаченої в договорі системи розрахунків [1]. Зокрема, господарський договір є основною правовою формою, що опосередковує суспільні відносини щодо організації та здійснення господарської діяльності [2].

Однак суб'єкти відносин у сфері гідромеліоративного обслуговування не завжди можуть досягнути виконання зазначеної умови, що може бути викликано впливом ряду факторів, які вимагають інтеграції (координація діяльності, спільний захист інтересів).

Виклад основного матеріалу. Договірні зобов'язання існують коротко і довгострокові. Короткострокові зобов'язання є більш динамічні, що дає змогу враховувати вплив екзогенних та ендогенних факторів. Для врахування змін впливу екзогенних факторів, договори мають передбачати можливість зміни умов договору.

Необхідно зазначити, що договірні відносини у сфері технічного обслуговування внутрішньогосподарських меліоративних систем не розвинуті загалом в Україні. Причинами низької економічної активності водогосподарських організацій у сфері технічного обслуговування внутрішньогосподарських меліоративних систем є недосконала економічна основа взаємодії та відповідно неякісно розроблені договори на надання такого виду послуг.

Водогосподарські організації здійснюють обслуговування на базі типових договорів, предметом договірних відносин у яких є регулювання водно-повітряного режиму ґрунту осушених земель (обстеження регулюючої сітки; регулювання рівнів води затворами; дотримання оптимальних режимів роботи насосної станції, тобто підтримка необхідних режимів води в аванкамері згідно з режимом

роботи насосної станції; проведення гідромеліоративних спостережень та подача інформації в господарство через 10 днів протягом кожного місяця у вегетаційний період).

На сьогоднішній день договірні умови є недосконалими і потребують доопрацювання. Зокрема потребує змін предмет договірних умов, конкретизація умов розрахунків, обумовлення порядку корегування плати за невиконання або виконання в неповному обсязі договірних умов, права суб'єктів договору, ризику тощо. Важливим також є те, що водогосподарські організації не пропонують різних видів договірних умов землекористувачу, залежно від комплексності наданих послуг, їх масштабності, тривалості тощо.

У гідромеліоративному обслуговуванні можуть використовуватися договори про спільну діяльність. Особливістю таких договорів є наявність у змісті договору особливих умов. До таких умов належать розподіл результатів спільної господарської діяльності, порядок покриття збитків від спільної діяльності, умови про ведення спільних справ учасників тощо [3, С. 93].

Для удосконалення механізму договірних відносин потрібно чітко визначити предмет договору та обґрунтований розмір плати за надані послуги. Предметом договірних відносин може бути:

- забезпечення оптимальних для вирощування культур водно-повітряних режимів ґрунту на обумовлених територіях;
- консультування землекористувачів з питань експлуатації меліорованих сільськогосподарських угідь;
- підтримання у належному технічному стані та поточний ремонт об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних систем;
- екологічний моніторинг.

Основним недоліком наявного механізму договірних відносин є відсутність економічно обґрунтованої основи надання послуг з технічного обслуговування меліоративних систем. Для формування такої основи потрібно, щоб розмір плати корелював із результатами сільськогосподарського виробництва на меліорованих землях та забезпечував необхідний рівень рентабельності для водогосподарської організації.

Мінімальний розмір плати сільгоспвиробника за здійснення гідромеліоративного обслуговування має покривати такі витрати:

- на роботу насосної станції;
- за здійснення гідрометричних спостережень;
- накладні витрати.

$$P_{\min} = (V_1 + V_2 + V) \times \left(1 + \frac{R}{100}\right), \quad (1)$$

де P_{min} – мінімальний розмір плати за здійснення гідромеліоративного обслуговування;

V_1 – витрати на роботу насосної станції, грн;

V_2 – витрати на здійснення гідрометричних спостережень, грн;

V – накладні витрати, грн;

R – рівень рентабельності водогосподарської організації.

Узгодження інтересів окремих сільськогосподарських виробників може здійснюватися завдяки побудові стійкої системи організаційно-економічних відносин між сільськогосподарськими виробниками та водогосподарськими організаціями.

Для вирощування високих і стійких врожаїв сільськогосподарських культур необхідно створювати оптимальні умови всіх важливих факторів зовнішнього середовища для росту рослин: вологість, повітря, тепло, світло. За допомогою гідромеліоративних заходів регулюються водно-повітряний режим ґрунту, а також частково тепловий та поживний. Водний режим ґрунтів повинен бути таким, при якому будуть забезпечуватися оптимальні умови для росту сільськогосподарських культур. В зв'язку з цим необхідний водоповітряний режим ґрунтів необхідно встановлювати для посівного, вегетаційного та періоду збору врожаю [4]. В основі договірних відносин, пов'язаних із забезпеченням оптимального водно-повітряного режиму ґрунту, має лежати такий організаційно-економічний механізм:

– водогосподарські організації зобов'язані забезпечити водно-повітряний режим ґрунту впродовж вегетаційного періоду, а також на період весняних польових робіт і збору врожаю;

– за невиконання зазначених робіт сільгоспвиробник оплачує управлінню водного господарства суму пропорційну площі сільськогосподарських угідь та різниці між обумовленим у договорі і природним рівнем ґрунтових вод;

– розмір плати корегується на величину розрахункових збитків сільгоспвиробника, які він отримував внаслідок зменшення врожайності, викликані недотриманням водно-повітряного режиму ґрунту (залежності врожайності сільськогосподарських культур від водно-повітряних режимів розроблені вченими і наведені у спеціальній літературі);

– якщо дії водогосподарської організації зумовили отримання меншої врожайності сільськогосподарських культур ніж за природних умов, управління водного господарства має компенсувати втрати землекористувачів.

Важливим елементом реформування організаційно-

економічних відносин у сфері гідромеліорації є встановлення договірної плати за гідромеліоративне обслуговування. Ключовим фактором забезпечення достатньої економічної стійкості дуальної системи є механізм встановлення ціни, що базується на можливостях врахування різного впливу водного фактору на ефективність сільськогосподарського виробництва.

На основі цього модель ціноутворення, яка базуватиметься на корегуванні ціни залежно від ступеня забезпечення оптимального водно-повітряного режиму ґрунту для вирощування сільгоспкультур:

$$C = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m \left[\begin{array}{l} C_i - S_{ij} \cdot C_j \cdot \begin{cases} \frac{W_{ij}^f - W_{ij}^{opt}}{W_{ij}^{opt}} \cdot g^+, \text{ при } W_{ij}^{max} > W_{ij}^f > W_{ij}^{opt} \\ \frac{W_{ij}^{opt} - W_{ij}^f}{W_{ij}^{opt}} \cdot g^-, \text{ при } W_{ij}^{min} < W_{ij}^f < W_{ij}^{opt} \end{cases} \\ S_{ij} \cdot C_j \cdot \begin{cases} \frac{W_{ij}^{max} - W_{ij}^f}{W_{ij}^{max}} \cdot g^+, \text{ при } W_{ij}^{max} < W_{ij}^f \\ \frac{W_{ij}^f - W_{ij}^{min}}{W_{ij}^{min}} \cdot g^-, \text{ при } W_{ij}^f < W_{ij}^{min} \end{cases} \end{array} \right], \quad (2)$$

де C – загальний розмір платежу, грн; n – кількість сільгоспвиробників, шт.;

C_i – розмір плати i -го сільгоспвиробника за надання послуг по регулюванню водно-повітряного режиму ґрунту, визначений за різними видами тарифів в залежності від виду меліоративної системи, грн;

C_j – оптова ціна 1 т. j -го виду сільгоспкультури, грн;

S_{ij} – площа сільгоспугідь i -го сільгоспвиробника зайнятих під j -ю сільгоспкультурою, га;

W_{ij}^{opt} , W_{ij}^f – відповідно оптимальна і фактична вологість ґрунту на сільгоспугіддях зайнятих j -ю сільгоспкультурою i -го сільгоспвиробника, %;

W_{ij}^{max} , W_{ij}^{min} – відповідно максимальна і мінімальна вологість ґрунту в i -го сільгоспвиробника, при якій виникатимуть збитки (може дорівнювати вологості до проведення меліорації земель);

g^+ , g^- – відсотки зменшення врожайності відповідно при перевищенні та зменшенні вологості ґрунту в порівнянні з врожайністю при оптимальній вологості, %.

Розмір плати i -го сільгоспвиробника визначається, виходячи з того, скільки спроможний він заплатити водогосподарській організації за здійснення гідромеліоративного обслуговування.

Максимальний розмір цієї плати не може перевищувати ефекту, який отримає сільгоспвиробник від здійснення обслуговування систем. Ефектом буде підвищення врожайності на меліорованих землях. З метою формування договірної ціни за гідромеліоративне обслуговування, граничний розмір плати буде залежати від параметрів:

$$Ц_i = (1 - R_1) \cdot (1 - R_2) \cdot (1 - R_3) \cdot \sum_{j=1}^m P_j \cdot \Delta Y_j \cdot S_j,$$

де R_1 – прийнятна рентабельність сільгоспвиробництва для землекористувача, %;

R_2 – додаткові витрати на збирання і зберігання врожаю, %;

R_3 – ризик недосягнення проєктної врожайності, %;

P_j – закупівельна ціна j -го виду продукції, грн/ц;

ΔY_j – очікуване підвищення врожайності j -го виду продукції внаслідок підтримання оптимального водно-повітряного режиму ґрунту, ц/га;

S_j – площа сільгоспугідь, зайнята j -м видом продукції, га.

Здійснювати моніторинг вологості ґрунту необхідно для кожного сільськогосподарського виробника окремо з визначеною частотою, яка обумовлюватиметься в договорах на гідромеліоративне обслуговування. В сучасних умовах існує достатньо багато методів та технологій для оперативного моніторингу вологості ґрунтів. Досить актуальними та поширеними є методи дистанційного зондування Землі, за допомогою яких можна оцінювати та картографувати стан рослинного покриву за допомогою вегетаційних індексів, вивчати стан агроресурсів з урахуванням особливостей ґрунтово-кліматичних умов [5] та інше.

Модель ціноутворення (формула 2) може бути використана для корегування розміру плати за гідромеліоративне обслуговування на осушувальних меліоративних системах.

Використання запропонованої методики встановлення ціни покращить якість гідромеліоративного обслуговування та підвищить зацікавленість сільськогосподарських виробників використовувати послуги водогосподарських організацій.

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.06.2024).
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення: 08.03.2024. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 10.06.2024).
3. Резнікова В. В. Правове регулювання спільної господарської діяльності в Україні : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2007. 280 с.
4. Основи гідромеліорацій : навч. посіб. / А. М. Рокочинський, Г. І. Сапсай, В. Г. Муранов та ін. ; за ред. проф.

A. M. Rokochynskyi. Rivne : NUVHP, 2014. 255 s. **5.** Kohan S. S. Analiz zemelnykh resursiv za kilykysnymi ta yakisnymi kharakterystykami ekolohichnoho stanu (na prykladi Vasylkivskoho rayonu Kyivskoi oblasti. *Visnyk geodezii ta kartografii*. 2012. № 4 (79). S. 26–32.

REFERENCES:

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. Data onovlennia: 27.04.2024. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (data zvernennia: 10.06.2024).
2. Hospodarskyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 436-IV. Data onovlennia: 08.03.2024. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (data zvernennia: 10.06.2024).
3. Rieznikova V. V. Pravove rehuliuвання spilnoi hospodarskoi diialnosti v Ukraini : navch. posib. K. : Tsentр uchbovoi literatury, 2007. 280 s.
4. Osnovy hidromelioratsii : navch. posib. / A. M. Rokochynskyi, H. I. Sapsai, V. H. Muranov ta in. ; za red. prof. A. M. Rokochynskoho. Rivne : NUVHP, 2014. 255 s.
5. Kokhan S. S. Analiz zemelnykh resursiv za kilykysnymi ta yakisnymi kharakterystykami ekolohichnoho stanu (na prykladi Vasylkivskoho rayonu Kyivskoi oblasti. *Visnyk geodezii ta kartografii*. 2012. № 4 (79). S. 26–32.

Kostiukevych A. M. [¹; ORCID ID: 0000-0002-9930-9731],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor

¹*National University of Water and Environmental Engineering, Rivne*

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT MECHANISM OF CONTRACTUAL RELATIONS IN THE SPHERE OF HYDROMELIORATIVE SERVICE

The purpose of this study is to develop a mechanism of contractual relations in the field of hydro melioration service. The main drawback of the existing mechanism of contractual relations is the lack of an economically justified basis for the provision of maintenance services for reclamation systems. To form such a basis, it is necessary that the size of the fee correlates with the results of agricultural production on reclaimed land and provides the necessary level of profitability for the water management organization.

The main drawback of the existing mechanism of contractual relations is the lack of an economically justified basis for the provision of maintenance services for reclamation systems. To form such a basis, it is necessary that the size of the fee correlates with the results of agricultural production on reclaimed land and provides the necessary level of profitability for the water management organization.

An important element of reforming organizational and economic relations in the field of hydro melioration is the establishment of a contractual

fee for hydro melioration services. A key factor in ensuring sufficient economic sustainability of the dual system is the price setting mechanism, which is based on the possibilities of taking into account the different effects of the water factor on the efficiency of agricultural production. A pricing model has been developed, which is based on adjusting the price depending on the degree of ensuring the optimal water-air regime of the soil for growing agricultural crops. A mechanism for forming the contractual price for hydro melioration service is proposed, taking into account the effect that the agricultural producer will receive from the maintenance of melioration systems.

Keywords: contract; contractual relations; contractual price; hydro melioration; hydro melioration service.

Отримано: 11 червня 2024 року
Прорецензовано: 16 червня 2024 року
Прийнято до друку: 21 червня 2024 року